

ENCO

SAPIENTIÆ

EX PARALLELIS ETHICES NATURALIS ET DIVINÆ.

Summus ille rerum Opifex ab ipsis macrocosmi incunabilis creatæ cuique naturæ suam statim regulam, normam ac legem associavit, qua quælibet suis inclusa terminis, illis constantissime se contineret, motibus sibi propriis perpetua serie ageretur, ac muniis cæteris sibi congruis stata ac perenni ratione perfungeretur; nimirum, ut universum hoc archetypum, unde ab auctore suo expressum est, quaquaversum, licet sciatica duntaxat imitatione, tenuique vestigio, referat tamen, pulcherque hic κόσμος speculum nobis sit, quo æterni illius et increati mundi pulchritudinem quadamtenus intueamur, vel certe solerti mentis indagine conjectando æstimemus. Uti enim ex ipsis hujus primordiis, et ex nihilo molimine, omnipotentem illius vim et energiam; ex multiplici adæo creatarum rerum discordi et variegata concordia, beneficam illius abyssum; ex amplo illo cæterorum omnium, tam spirituum, quam corporum complexu, æternitatem ejusdem immensitatemque metimur, et quodam modo per umbram pervidemus: ita ex pondere eorundem, numero et mensura sapientissimam magni illius Architecti πρόνοιας, numerosamque et mire concinnam in eo cujuslibet rei harmoniam, mirari et suspicere licet, quæ et primitus quamlibet universi hujus partem, immotis plane modis, et secum, et compari cuivis parti alteri amicissime devinxerit, et amicum hocce vinculum jugi sui influxu indivulse servet et tueatur: quo fit ut vel primum, vel præcipuum universi ornatum, et κόσμου decus, ipsa sapientiæ lex et norma jure sibi arroget, definiat et circumseribat. Idem ille Opifex, mundi melioris origo, microcosmo, homini dico, qui mole quidem universo est inferior, natura vero et ratione longe superior, ab ipsa jam olim ejus infantia, similem ei legem congrue adæquando indidit, nobilem illam, divinam, et ab æternis illis viventibusque in ipsomet Deo rationibus expressam; quæ proinde tanto cæteris omnibus præstat, quanto rationale hoc animal, cui propria est, cæteris omnibus corporeis eminet et antecellit: quo fit ut homini inter omnia naturæ similia, monile hoc sapientis ordinis et legis, maximo sit ornamento, pariter et commodo. Homini enim, qui rationale est animal, nihil æque dignum est, quam rectam rationem, quasi datam sibi a Deo facem, ubique viæ ac vitæ ducem sequi, hujus lege mores formare, honestas actiones colere, lædere neminem, Deo cultum, quem debeat, impendere; denique bene beateque

vivere: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, » canit Psalter Psal. iv. Porro hæc Ethices documenta cum sint, utique Ethicam humanæ naturæ æquævam, moderatricem et altricem, principes inter scientias allegendam perfacile censeret is, cui sanum a sana natura foret iudicium.

Verum, quia operante illo, qui primum hominem de primo integritatis, vitæ et sapientiæ culmine dejecit, Satanico spiritu, mortales vitiatæ naturæ semina sectantes, a recto vivendi tramite magis magisque sua sponte declinant, ipsique se sauciant in dies gravius, cum naturam Protoplasma peccato sauciam, ipsi novis quotidie plagis additis plane hebetant, convulnerant et obruunt (tanto luitur vetita cupido), eo factum est ut fuscata, et nebulis errorum præstricta, sopita multis in rebus hæc sapientiæ cognitio jaceat, in diesque perstringatur magis, quando majus semper majusque rationi velum cupidinis appetitus prætexit, justaque læsi Numinis vindicta fit, ut pœnales cæcitates super illicitas cupidines spargantur; quo fit ut sapientiæ, ejusque legis ac dictaminis notio nunc magis quam ante sit necessaria; et tamen nobis, ceu noctuis ad patulam solis lucem caligantibus, minus hujusmodi appareat.

Quocirca Deus optimus maximus, lapsus et errores hominum miseratus, ex alto misit sapientiam, Ethicam, inquam, tum naturalem, tum sacram et divinam, ejusque doctores et magistros, qui hominibus verum suæ legis ac virtutis iter commonstrarent, illoque ipsos recto tramite ad felicitatem, beatamque in cælis vitam quasi manu deducerent. Quare sapientiæ hujus divina est dignitas, æque ac necessitati compar utilitas. Quod ut plenius et clarius commonstrem, subjungam sextuplex sapientiæ encomium, ex septuplici sapientiæ, sive Ethicæ profanæ et sacræ parallelo depromptum. Si enim Ethica profana Philosophorum orbi tanto fuit splendori et commodo, quanto erit Ethica sacra et divina hagiographorum Salomonis et Siracidis, qui Philosophos omnes tanto intervallo transcenderunt, quanto Angeli homines, viri pueros, fides rationem, gratia naturam, cæli terram, virtus cælestis terrestrem, res divinæ humanas superant et transcendunt!

Prima ergo sapientiæ, sive Ethices, laus est ab origine. Ethices naturalis origo est natura, nimirum, Deus, quatenus ipse, ut ille ait, est uti fortuna fortunans, ita et natura naturans, puta auctor et conditor naturæ. Plato in *Protagora* docet

artes illas, quæ humanis serviunt usibus, ut vitam hanc sanam et incolumem tueamur, ab hominum sagaci industria adinventas fuisse; illas vero, quæ ad bene beateque vivendum mortales quasi manu ducerent, altiore humana habere originem, diisque potius quam hominibus esse prognatas: cujus sententiam secutus Cicero lib. *De Oratore*, philosophiam, quam parentem omnium benefactorum, ac medicinam et culturam animi definit, matrem artium, et inventum deorum nuncupat: quia nimirum ipsa communis, æque ac privatae vitæ optima est magistra, sine qua nemo rectam rationem intelligat, nemo felicitatem assequatur; ideoque sapienter homini a Deo præcautum fuisse admirabili hoc sapientiæ dono. Quare ad hoc excolendum oportere cuilibet, quantum negotia permittunt, philosophari, et hanc præcipuam vitæ functionem ducere. Hæc Plato de sapientia et Ethica naturali.

Sapientiæ vero, sive Ethices supernaturalis et divinæ origo est Deus, quatenus ipse est auctor gratiæ, virtutis, gloriæ cæterorumque bonorum supernaturalium et divinorum. Id initio operis palam prædicat noster Siracides: « Omnis sapientia, ait, a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum. » Idem proclamat primus Ethices sacræ doctor et scriptor, S. Job. xxviii, 12. « Sapientia, inquit, ubi invenitur? et quis est locus intelligentiæ? Nescit homo pretium ejus, nec invenitur in terra suaviter viventium. Abyssus dicit: Non est in me; et mare loquitur: Non est mecum. Non adæquabitur ei aurum, nec topazius, etc. Deus intelligit viam ejus, et ipse novit locum illius. Et dixit homini: Ecce timor Domini, ipsa est sapientia; et recedere a malo, intelligentia. » Baruch vero eleganter et pathetice cap. iii, 14. « Disce, ait, ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus, ut scias simul ubi sit longiturnitas vitæ et victus, ubi sit lumen oculorum, et pax. Quis invenit locum ejus? et quis intravit in thesauros ejus? Ubi sunt principes Gentium, et qui dominantur super bestias? Qui in avibus cæli ludunt, qui argentum thesaurizant et aurum, et non est finis acquisitionis eorum? Exterminati sunt, et ad inferos descenderunt, et alii loco eorum surrexerunt. Viam autem disciplinæ ignoraverunt. Non est audita in terra Chanaan, neque visa est in Theman, etc. Quis ascendit in cælum, et accepit eam, et æquavit eam de nubibus? Quis transfretavit mare, et invenit illam? Non est qui possit scire vias ejus; sed qui scit universa, novit eam, et advenit eam prudentia sua; qui præparavit terram in æterno tempore: qui emittit lumen, et vadit; et vocavit illud, et obedit illi in tremore. Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, et lætatae sunt; vocatae sunt, et dixerunt: Adsumus, et luxerunt ei cum jucunditate, qui fecit illas. Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius adversus eum. Hic advenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto

suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est; » quando, scilicet, Deus homo factus humanum os assumpsit, ut hanc sapientiam e cælis allatam nomines doceret, et eructaret abscondita a constitutione mundi. Quocirca Sapientia, quasi prima et princeps Dei filia ita seipsam deprædicat *Ecclesi. xxiv*: « Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in cælis ut oriretur lumen indeficiens, et sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis. » Et *Prov. viii, 22*: « Dominus possedit me in initio (Hebr. *rescit*, id est initium, principium et principatus) viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis, antequam terra fieret, » etc.

Secunda laus sapientiæ, sive Ethices, petitur ab ejus usu, commodis et fructu: naturalis enim format, componit, regit et dirigit actiones omnes naturales, tam proprias cujusque per Ethicam propriam, quam communes, sive domui et familiæ, per œconomicam; sive toti regno, vel republicæ ad illam rite gubernandam, per politicam. Tritum est illud Neoptolemi apud Ennium, « Philosophos principes esse oportere: » quod mature perspicuus adeo adamavit Marcus Antoninus imperator, ut, cum politiam, dignissimam Ethices partem, Lucio Volusiano præceptore didicisset, eique etiamnum existens Imperator accurate vacaret, Philosophi cognomine gloriaretur. Antoninum non ita multo post orbis monarcha secutus est Severus, qui eandem philosophiam a Serbio Sævola accepit. Post eum Alexander apprimè hanc perdidit, utpote cujus tutor ac præceptor fuerit Ulpianus, Ethices jurisque scientissimus. Denique magnus ille Trajanus, quo nemo Augustorum celebratur melior, juris divini humanique, præ sui ævi Imperatoribus, scientissimus, novique conditor, et antiqui custos, ait Victor, Nerañum Jureconsultum, totius moralis disciplinæ peritissimum, successorem sibi legit. Quid? quod Imperator in Codice, ubi legum oracula firmat, Philosophum se indigitat?

Porro Philosophi nomen communi jam usu multis datum disciplinis scimus; at olim uni Ethico erat proprium: cæteri enim non Philosophi, sed Sophistæ nomine censebantur; qua phrasi Aristoteles subinde usus: « In Philosophia, ait, hoc diximus, » Ethicam intelligens. Cui vero in mentem veniat, aliam ab hac Platonem, quem in *Tusculanis Quæst.* sequitur Tullius, sua illa descriptione complexum, qua Philosophiam, meditationem mortis, divinorum humanorumque cognitionem, similitudinem Dei statuit et definit; aut Senecam, quando Philosophiam ait informare vitam, actiones regere, mores instruere? Hanc Persarum reges excoluisse argumento est, quod nullus apud eos eligebatur rex, qui non ante accurate Magorum præcepta et disciplinam per-

ce visset: quo factum, ut et ipsi reges Magi essent, ac dicerentur, Magosque domi forisque ad latus a consiliis haberent ac circumducerent. Porro Magi iidem sunt, qui apud nos Sapientes aut Philosophi, ab Hebræa voce *הגה* *haga* appellationem sortiti, et apud Isaiam, in Hebræo textu celebres: *haga* enim meditari, disquirere, contemplari Hebræis notat, maximeque moribus tribuitur. Hinc identidem in Scriptura obvium: « Os justi meditabitur sapientiam; in lege ejus meditabitur die ac nocte, » etc. Hebr. *haga*.

Quapropter apud Xenophontem Socrates generosum et heroicum asserit ingenium, cui cordi sint disciplinæ Ethicæ atque politicæ, cui et Cyrus subscribit: imo vero censet nulli convenire imperium, qui non melior sit iis quibus imperat; melior vero qui erit, quisquis quid melius, quid honestius ex Ethica non didicerit? Hac demum imbuti apud Græcos *νομοθετων* et legislatorum principes, Draco, Lycurgus, Solon, republicas constituerunt, servarunt, propagarunt. Huic insudarunt apud Romanos Numa Pompilius, Cassii, Scævola, Scipiones, Catones, adeoque Pontifices, Flamines, Censores, Dictatores, Duces, omnisque magistratus, quando splendorem illum imperii, aquilasque late ab oriente in occidentem solem dominantes, disciplina morali et meruerunt, auctore S. Augustino, et vero hac ipsa potius quam armis quaquaversum propagarunt. Quid, quæso, Romana jura dilatavit magis quam priscorum illorum frugalitas, justitia, temperantia, fides in dictis et factis? Ecquid vero majorem iis venerationem, majestatem et apud omnes auctoritatem conciliavit? quæ major imperio gloria, quam metuendos orbi fasces æquitate, castitate, pietate in patriam, cives, amicos splendescere? Qui secus autumat, decusque bello magis quam virtute partum, audiat Romanæ historiæ parentem Titum Livium, causas exsurgentis declinantisque imperii in ipso operis limine vestigantem: « Ad illa, ait, mihi per se quisque acriter intendat animum, quæ vita, qui mores fuerint, per quos viros, quibusque artibus domi militiæque et partum et auctum imperium sit; labente deinde paulatim disciplina, velut decedentes primo mores sequatur animo; deinde ut magis magisque lapsi sint, tum ire cæperint præcipites. » Age jam, eodem dimetire circino moralis disciplinæ dignitatem, et Romani limites imperii; ac dispice quantum illam esse oporteat, qua culta tanto fulgore radiant imperia; qua neglecta, ceu vivido fraudata succo, marcida evanescent et intereunt. Si igitur scientia hæc sui studiosum privatim publiceque illustrem efficit, si vere hominem Deo communione quam maxime devincit, utique eam et philosophiam, et sapientiam esse, atque adeo inter primas ejus species numerari necesse est.

Ex hoc naturalis Ethices fructu et præstantia, gradu facto, æstima quanta sacræ et divinæ sit

majestas, pariter et utilitas: hæc enim actiones omnes per virtutes non tantum componit, ut naturalis; sed et sacras facit ac divinas: similiter regimen reipublicæ sacrum facit ac divinum, ut subditos a regno terræ modico ad amplissimum cæli regnum traducat et transcribat. Quocirca Ethica, juxta ac virtus, ornamentis non eget, miracula non poscit; ipsa sibi ornamentum, ipsa miraculum est. Vidit hoc mortalium omnium, Dei judicio et oraculo, sapientissimus Salomon, qui proinde optione sibi facta a Deo, ut posceret quid vellet, non aliud poposcit, quam sapientiam: poposcit, et impetravit non modo illam, sed et cum illa opes, delicias, honores et gloriam, quibus omnes omnium sæculorum reges longe superavit: « Quia postulasti, inquit Deus, sapientiam ad discernendum judicium, ecce feci tibi secundum sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens et intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Sed et hæc, quæ non postulasti, dedi tibi: divitias scilicet, et gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus, cunctis retro diebus, » III *Reg. iii. 12*. Causam a prima sapientiæ origine et prosapia assignat, *Sap. vii, 25*; « Vapor, ait, est virtutis Dei, et emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera; et ideo nihil inquinatum in eam incurrit; candor est enim lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius. Et, cum sit una, omnia potest: et in se permanens omnia innovat, et per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei et Prophetas constituit: neminem enim diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Est enim hæc speciosior sole, et super omnem dispositionem stellarum luci comparata invenitur prior: illi enim succedit nox; sapientiam autem non vincit malitia. » Mox, cap. viii, sapientiæ fortitudinem, amplitudinem, regimen et imperium fusiùs describens: « Affingit, ait, a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Hanc amavi, et exquisivi a juventute mea, et quæsi sponsum mihi eam assumere, et amator factus sum formæ illius. Generositatem illius glorificat, contubernium habens Dei; sed et omnium Dominus dilexit illam, doctrix enim est disciplinæ Dei, et electrix operum illius. Et si divitiæ appetuntur in vita, quid sapientia locupletius, quæ operatur omnia? Si autem sensus operatur, quis horum quæ sunt, magis quam illa, est artifex? Et si justitiam quis diligit, labores hujus magnas habent virtutes, sobrietatem enim et prudentiam docet, et justitiam, et virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus. Et si multitudinem scientiæ desiderat quis, scit præterita, et de futuris æstimat: scit versutias sermonum, et dissolutionem argumentorum: signa et monstra scit antequam fiant, et eventus temporum et sæculorum. Proposui ergo hanc adducere mihi ad convivendum. »

Fructus vero quos ex sapientia certo consecu-

turum se sperat, subjicit: « Habebo, inquit, propter hanc claritatem ad turbas, et honorem apud seniores juvenis; et acutus inveniar in judicio, et in conspectu potentium admirabilis ero, et facies principum mirabuntur me: tacentem me sustinebunt, et loquentem me respicient, et sermocinante me plura, manus ori suo imponent. Præterea habebō per hanc immortalitatem, et memoriam æternam his, qui post me futuri sunt, relinquam. Disponam populos, et nationes mihi erunt subditæ. Timebunt me audientes reges horrendi: in multitudine videbor bonus, et in bello fortis. Intrans in domum meam, conquiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec tædium convictus illius, sed lætium et gaudium.

Hæc considerans, pro ea vel primitus indenda, vel cœlitus augenda ardentem Deum invocat et supplicat, dicens: « Hæc cogitans, quoniam immortalitas est in cognatione sapientia, adii Dominum, et deprecatus sum illum, et dixi ex totis præcordiis meis: Deus patrum meorum, et Domine misericordia, qui fecisti omnia verbo tuo, et sapientia tua constituisti hominem, ut dominaretur creaturæ, quæ a te facta est; ut disponat orbem terrarum in æquitate et justitia, et in directione cordis judicium judicet: da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, et noli me reprobare a pueris tuis, quoniam servus tuus sum ego, et filius ancillæ tuæ, homo infirmus, et exigui temporis, et minor ad intellectum judicii et legum. Nam, et si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur. Tu elegisti me regem populo tuo, et judicem filiorum tuorum et filiarum; et dixisti me ædificare templum in monte sancto tuo, et in civitate habitationis tuæ altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod præparasti ab initio: et tecum sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ et affuit tunc cum orbem terrarum faceres, et sciebat quid esset placitum oculis tuis, et quid directum in præceptis tuis. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te: scit enim illa omnia, et intelligit, et deducet me in operibus meis sobrie, et custodiet me in sua potentia. Et erunt accepta opera mea et disponam populum tuum juste, et ero dignus sedium patris mei. » Aurea hæc oratio Salomonis a Spiritu Sancto dictata, ejusque jussu ab eodem hoc fine nobis scripto est consignata, ut eam assidue pronuntiemus, similique affectu et spiritu a Deo sapientiam efflagitemus.

Tertia sapientia laus accedit ab auctoritate, puta ab ejus doctoribus et discipulis. De naturali res clara est, prisce Philosophos ita Ethicæ inter scientias palmam dedisse, ita ei mentem animumque applicuisse, ut cætera parvi pendere aut negligere viderentur. Auctor est Xenophon Socratem Philosophiæ nomen soli Morali de-

disse. Idem solam mereri Ethicam censuit Timon Pyrrhonius, et e nostris Lactantius Firmianus, lib. III, cap. VII: « Transeamus, ait, ad Moralem, in qua totius Philosophiæ ratio continetur; ubi, si quid fuerit erratum, vita omnis evertitur. » Idem ibidem, cap. XV: « Seneca inquit: Philosophia nihil aliud est, quam recta vivendi ratio, vel honeste vivendi scientia, vel ars rectæ vitæ agenda. Non errabimus, si dixerimus Philosophiam esse legem bene honesteque vivendi. Et qui dixit illam regulam vitæ, suum illi nomen reddidit. » Porro Ariston Chrus ita Moralem solam amplexus est, ut cæteras Philosophiæ partes tanquam noxias convelleret atque damnaret. Cicero vero in *Tusculanis*, ait Lactantius, lib. III, cap. XIII, de ea exclamat: « O vitæ Philosophia dux, o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu inventrix legum, tu magistræ morum ac disciplinæ fuisti. »

Atque ut hæc prima ab origine pandamus, videamusque philosophicum illud sæculum, quod Anaxagoræ, Platonis et Aristotelis ætate decurrit, universum practicam hanc Philosophiam sedulo pereoluisse; primi illi Sophi (quos, ceu divinos, venerabatur orbis) Ethicam non ita explicatam, et in sua membra concinno ordine digestam, uti nos; sed in breves acutasque quasdam sententias, quas *γνώμης* nuncupabant, aretatam tradebant, imitati haud dubie nostrum sacrum Sapientem, qui Ethicam per proverbialia docet; easque, ceu oracula quædam, deorum etiam templis (quale illud, *γνώμη σενατόριον* in Delphico) inscribebant. Tales fuere septem illi Græciæ Sapientes, quos secuti sunt innumeri alii, Poetæ præsertim, *ἑσπερίοι* dicti, quorum bona pars usque hodie manibus teritur: quo in genere pauca, sed divina scripserunt Epictetus Ponticus, Heraclides Speusippi et Aristotelis auditor, Zeno Stoicorum princeps, præsertim de perturbatione, et alii plurimi.

In hac Gnomologia tantum auctoritatis adepti sunt Lacones, ut Socrates apud Platonem Spartas reconditæ doctrinæ domicilium asserere non dubitavit. Thales ergo Milesius, vetustissimus Sapientum Græciæ, ut vult Tatianus apud Eusebium, quo tempore Judæi in Babylone captivi, Ezechiele et Daniele prophetis utebantur, Cyro Persas, Romanos Tarquinio Prisco, Solone Athenienses, Lydos Cræso regentibus; Thales, inquam, cum physica, tum ethica sapientia conspicuus, Gnomologorum parens, Ionica scholæ principium dedit: cui, si credimus Laertio, successit Anaximander, cujus auditor Anaximenes, quem subsequutus Anaxagoras, qui primus fertur primum illud beatæ vitæ principium, Deum videlicet, quem ipse mentem vel intellectum vocabat, esse mundi cunctarumque rerum opificem, Græcos docuisse; hic Archelao Socratis præceptoris cathedram cessit ejus cœvus Democritus, quem a Magis et Chaldæis, quos Xerxes apud patrem

ejus hospitatus reituerat, Theologiam, moralem utique scientiam, didicisse perhibent. Archelao excepit Socrates, qui physiologiæ, ut curiosæ magis quam necessariæ aut utili valedicens, ad privatam civilemque vitam informandam, et ad beatitudinem cognoscendam atque comparandam omnes ingenii nervos intendit: e cujus schola proficit Sapientum ille flos Aristippus, auctor sectæ Cyrenaicæ; Antisthenes Cynicæ, ex qua ortus est Diogenes, vitæ hominumque sui ævi miraculum; Xenophon, politicæ facultatis princeps; Plato, Academiæ parens, cujus Dialogi plerique omnes sunt morales; quem secuti Speusippus sororis filius, Xenocrates, Polemon, Crantor, et Crates ille, qui aurum, sapientiæ obicem ratus, abiecit. Cratem audivit Zeno Citicius, Stoicæ disciplinæ caput, quæ multis in rebus, ut ait S. Hieronymus, christianis moribus est quam simillima. Et vero id cernere licet in eorum scriptis atque sententiis, ut Cleanthis, Chryssippi, Posidonii, Epicteti, Catonis, Senecæ, cujus severam de vitis disciplinam Nero discipulus non ferens, præceptoris sui carnifex exstitit.

Zenoni æqualis, at opinione adversus Epicurum totum se vestigandæ beatæ felicitæ vitæ dedit. Atque erravit ille quidem, voluptatem hominis finem definiens, non tamen illam, quam passim autumant, si Laertio credimus, quæ corporea est, atque pecudum more sensibus hauritur, sed quæ animi sit, et cum virtute conjuncta, intellexit. Thaleti Milesio *ἀρχηγόνος*, et tempore par fuit Pherecydes Scyrius, qui, ut inquit Aristoteles XIV *Metaph. cap. VI*, non fabulose, more antiquorum, sed graviter et serio philosophatus, primus immortalitatem animorum nostrorum, ingens ad virtutem calcas, statuit et propugnavit; cujus discipulus Pythagoras Samius, regnante Tarquinio Superbo, in Italiam venit, Italica philosophiæ auctor, cujus descriptum *Υψίλον*, virtutis et voluptatis fuit symbolum. Hujus sapientiæ tantum præjudicata valuit opinio, ut discipuli doctrinæ suæ rationem interrogati, aliam non redderent, quam: *ἀπὸς ἑρα, ἀπὸς*, inquam, Pythagoras. Demum Aristoteles Peripateticorum antesignanus moralem disciplinam eo perpolivit, ut quæ sparsim a veteribus, Socrate maxime, acceperat, in scientiam methodicam, multa elimans, resecans, annectens, redegerit. Hic proinde in Alexandri cognomento Magni, pædagogum est allectus, congratulante sibi, diisque gratias agente Philippo patre, quod eo tempore natus esset Alexander, quo formandis ejus moribus Aristoteles illi daretur præceptor; atque ætinam præcepta Aristotelis per omnia factis expressisset! Porro Aristoteles in Logica, Physica, Metaphysica cæteros pene omnes Philosophos, in Ethica seipsum superavit; in Metaphysica ponit Aristoteles providentiam; sed quæ angustiis circumscripta, Deo aspergit labem: in Ethicis ad Eudemum de providentia ita explicat omnia, ut nulla causa sit cur

quisquam post Aristotelem in hac re, si naturale duntaxat rationis lumen spectes, Clemente, ut Arnobios desideret magistros: in Physiis ita statuit de animo immortalis, ut videatur hæerere: in Ethicis ita hæret, ut videatur statuere; ac, ut una comprehensione definiam omnia, Aristoteles in Physiis est homo; in Ethicis vero suis assellis videtur Deus. Quæ causa est, cur quidam exquisiti ingenii Italus, admiratur illas præceptiones de Ethicis, Politicis, Oeconomicis, quas scripsit Aristoteles puras, integras, et nulla externi erroris infectas labecula, semper in omni sermone dubitavit, in illis scribendis plus haberet Jurisconsulti an Sacerdotis, plus Sacerdotis an Prophetæ, plus Prophetæ an Dei. Ita ille; sed nimis ample et auguste. Hæc de profana sapientia.

De sacra nemini dubium est, eam præcepta de vita recte instituenda divinitus accepta tradidisse, multis ante profanam sæculis: nam quo tempore apud Græcos prope infans erat philosophia et sapientia, eo tempore apud Hebræos pene erat decrepita; novissimi enim quasi sapientum et Prophetarum apud Hebræos, Ezechiel et Daniel, cœvi fuere antiquissimis, atque adeo primis Græcorum sapientibus, Thaleti, Soloni, Pherecydi; ut non mirere, si tantopere laudata sit philosophia Hebræorum a Theophrasto; quin et Aristotelem multa didicisse a quoda Hebræo post Josephum asserit Eusebius, lib. IX *De Præparatione Evang.* cap. III, idque affirmat testimonio Clearchi peripatetici. Denique, ut revelatam sacramque Theologiam, ita et naturalem, adeoque artium plane omnium originem ab Hebræis fluxisse consentiunt Josephus, Justinus Martyr, Clemens, Eusebius, Cyrillus et Theodoretus in libris et apologiis, quas contra Gentes hoc argumento ediderunt. E quibus omnibus, quam in hoc morali Philosophiæ lycæo jam inde ab initio, omni ætate, omni secta, ubivis gentium et locorum, Philosophorum examina decurrerint, nemo non videt. Equidem id præcipue prisce illis, tum poetis, tum sapientibus cæteris, studio et curæ fuisse liquet, ut tum pingendo, tum fingendo, tum ratiocinando mortalium rebus consulerent, ac a vitis quidem et malis quoquo modo averterent; ad bona autem et virtutes jacentia hominum ingenia excitarent, atque nunc huc, nunc illuc fluctuantes voluntates; maximam actem partem, quæ humanarum rerum est infirmitas, in deteriora propendulas ad honesti formam traducerent.

Quocirca hæc Ethicæ sapientia coli cœpit primo mundi ævo, mox ab ipsa ejus creatione, scilicet ab Adam, Noe, Abraham, Lot cæterisque Patriarchis. Audi *Sapientiam*, cap. X, vers. 1: « Hæc illum, qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit, et eduxit illum a delicto suo, et dedit illi virtutem continentium omnia. Ab hac ut recessit injustus in ir-

sua, per iram homicidii fraterni deperit. Propter quem, cum aqua deleret terram, sanavit iterum sapientia, per contemptibile lignum justum gubernans. Hæc et in consensu nequitiae, cum se nationes contulissent, scivit justum, et conservavit sine querela Deo, et in filii misericordia fortem custodivit. Hæc justum a pereuntibus impiis liberavit fugientem, descendente igne in Pentapolim.»

Primus vero Ethices doctor, qui eam scripto ad posterum transmisit, fuit S. Job, ut patet ex ejus libro hagiographo: ipse enim Moysen antecessit, et sub ultima Jacobi patriarchæ tempora vixit. Hunc secutus Moyses Decalogum cæteraque recte vivendi præcepta, Dei ore in Sina accepta, Israeli tradidit. Moysen post aliquot sæcula excepit David, regius Psaltes, qui Ethicam eleganti carmine pangit. Davidem patrem æmulatus est filius Salomon, sapientiae oraculum, qui, licet Physices, Metaphysices, Mathematicæ, Medicinæ, omnisque litteraturæ esset scientissimus, nulla tamen (quæ exstant) nisi Ethices dogmata scripta posteris tradidit, idque quatuor voluminibus, Proverbiis, Ecclesiaste, Cantico, Sapientia. Atqui hi omnes multis sæculis omnes Gentilium sapientes et philosophos antecesserunt. Salomonis assecutor fuit noster Siracides, æque ac Prophetæ, ac post Christum Dominum quatuor Evangelistæ, S. Petrus, S. Paulus, S. Jacobus, S. Judas, qui Christi sapientiam, Ethicamque christianam conscripserunt. Hos secuti e Græcis S. Basilius, S. Gregorius Nazianzenus, S. Chrysostomus, S. Athanasius, S. Ephrem: e Latinis S. Gregorius, S. Ambrosius, S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Bernardus cæterique Patres, moribus Christianorum ad omnem virtutem efformandis, toto animo tam docendo, quam scribendo incubuerunt.

Quarta, eaque insignis Ethicæ sapientiae laus illique propria, est ab ejus materia, argumento, officiis. Naturalis enim hæc sunt partes et officia, quod sopita recti æquique semina suscitet, foveat, dirigat; quod voluptatem sensibilem, ut Circe et Sirenum scopulos, fugiendam doceat; quod faciem toti humanæ vitæ præferat; quod omnia ad gnomonem et perpendiculum rectæ rationis exigat; quod florida virtutum agmina mentibus inserat. Jam vero quis non perspicit, quam praxis scepsi, actio speculationi, virtus eruditioni, honesta vita antestet doctæ et celebri? Quis non malit studiosam ex virtute vitam, quam altissimarum rerum aridam et sterilem investigationem? Cui non placeat magis indocta simplicitas, quam docta malitia? Quod si ita est, quid morali disciplinæ præstituis, quid anteponis? Præclare Aristoteles: Qui mentis, ait, judicium sequitur, et mentem habet excultam, optimeque constitutam, Deo carissimus est. Nam, si quam curam agit Deus humanarum rerum (agit autem nostrum omnium sententia), delectatur eo quod existit optimum et divinitatis particeps,

mente videlicet; nec non beneficiis ornat eos qui mentem amant et ornant, utpote rem Deo gratam magni ducentes, et honesto opere decorantes: ideoque sapiens non potest non esse Deo carissimus, eoque nomine beatissimus. Neque vero iam assequare, si philosophare tantum de cursu siderum, elementorum mixtione, universi ambitu: neque etiamsi de ipsa virtute eleganter disserentem audias, ejus officia negligas; quemadmodum plerique stolidè se bonos fieri autumant: haud absimiles ægris medici præcepta studiose excipientibus, cæterum nihil eorum usurpantibus; ut enim horum corpora minime convalescunt, ita nec illorum animi per otiosam Philosophiam emendantur.

Sed quod Ethicus docet, manum operi admodum, qui virtutum usus paretur, qui vitiis oblectemur, hoc reipsa agendum est, hoc omni studio exercendum. Ad quod strenue obeundum excitat vel sola inhonesti et turpitudinis facies, si, subducta illecebrosa voluptatis larva, eam pressius nudam in Ethicis intueare: ipsa enim vel sola a vitio absterret, si ex adverso honesti et virtutis speciem, vultusque decorem cominus contempleris: hic enim natura sua ad se allicit et mirabiles excitat sapientiae amores. Quemadmodum ergo in sole diutius inambulantes, colorem inde sibi conciliant; ita fieri non potest ut qui non parergis, sed accurato intuitu moralem hanc palæstram ingreditur, nisi distorto plane sit temperamento, in hac civili et communi vita non moderatius agat, nec majus adhibeat studium in omni genere officiorum. Potuit tantum apud S. Ludovicum, Franciæ regum decus, Blancae matris impressa puero de peccati feditate vox, imo lex, ut per omnem vitam lethalis criminis expers, nullo graviore scelere inter tot illecebras diadema regium commacularet. Non id poterunt scita Philosophorum omnium, sapientiae lex, certa æternaque scientia? Age, quis honesti studiosus laudisque avidus non sibi tacitos subjici ignes sentiat, si legat cogitave Darii matrem, Hephæstionem per errorem quasi Alexandrum salutantem, atque applaudentem audiat Alexandrum: « Et hic Alexander est, » ut amicitiam velut suavissimam vitæ consensionem colat? Quis non amicitiae sanctionem hanc apud Ethicos exoseuletur: « Amicus alter ipse? » Quis, si ebrietas, voluntaria ipsi ab Ethico commonstratur esse insania, eam non exhorreat? Quis edoctus pecus esse, qui vivit, ut edat, ut bibat; hominem, qui edit et bibit, ut vivat; temperantiae non studeat? Quis patientiam non ambiat, si nullum nisi invito dolorem inuri posse, nullam nisi ab impatientia pœnam oriri pervideat? Quis non effrœnes animi motus compescat, si vere magnum esse audiat animo dominari? ut

Latius regnes avidum domando
Spiritum, quam si Libyam remotis

Gadibus jungas, et uterque Pœnus
Serviat uni.

« Hæc in suggillationem nostri dicta sint, si non præstet fides, quod exhibuit infidelitas » ait S. Hieronymus in *Epitaphio Nepotiani*. Si nim tanta docet, suadet et persuadet Ethica naturalis, quid non persuadere supernaturalis et divina, quæ eo majores homini ad omne bonum stimulos facesque admovet, quo altius spectat objectum, altiorem habet finem, altiora docet officia? Fides, spes, charitas, pro objecto habent Deum. Quid non evincet, quid non audebit, quid non aggredietur summa Dei per fidem cognitio, excelsa per spem in Deum fiducia, cælestis et seraphicus per charitatem Dei amor et ardor? « Sancti, ait S. Paulus *Hebr.* cap. xi, vers. 33, per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, depleti sunt repromissiones, obturaverunt ora eorum, exstinxerunt impetum ignis, effugerunt cœci gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes acti sunt in bello, castra verterunt exterorum: acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes edemptionem; ut meliorem invenirent resurrectionem; alii vero ludibria et verbera experti, super et vinculo et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egenes, angustati, afflicti: quibus dignus non erat mundus; in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et in cavernis terræ. »

Contemplare agones SS. Virginum, certamina Martyrum, martyria Apostolorum, labores Ascestarum, vigiliis sanctorum Episcoporum, austeritatem Anachoretarum, et videbis quid quantumque possit Dei fides, spes et amor. Similis est religio, quam genuinam sola docet Christianorum Ethica, quæ proinde apud fideles duntaxat vera exstat; apud infideles vero et Philosophos, fucata et falsa, æque ac pœnitentia, patientia, fortitudo, prudentia, temperantia, justitia, cæteræque virtutes, quæ apud solos Christianos veræ sunt, apud Gentiles apparentes et fictæ. Audi S. Augustinum, lib. XIX *De Civitate*, cap. iv: « Si ait, veræ virtutes sunt, quæ nisi in eis, quibus vera inest pietas, esse non possunt, non se profitentur hoc posse, ut nullas patiantur miseræ homines in quibus sunt; neque enim mendaces sunt veræ virtutes, ut hoc profitentur: sed ut vita humana, quæ tot et tantis hujus sæculi malis esse cogitur misera, spe futuri sæculi sit beata sicut et salva. Unde et Apostolus: « Spe salvi facti sumus, » *Rom.* viii. Quanta est laus patientiæ, beneficentiæ, fortitudinis, spei, charitatis omnisque virtutis; tanta est Ethices: ejus enim argumentum, ejus studium ejus palæstra propria est ipsa virtus. autem, qualis et quanta est virtus? Audi finientes Philosophos; audi et Theologos. hi; « Virtus, inquit, est animi habitus,

naturæ, modo et rationi consentaneus. » — « Virtus, ait Cicero II *Tuscul.*, a viro appellata est: viri autem propria maxime est fortitudo, cujus munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. » Lactantius, lib. *De Opificio Dei*, in fine cap. xii: « Vir dicitur, quod major vis est in eo, quam in femina; et hinc virtus nomen accepit. » Virtus enim est perferendorum malorum fortis et invicta patientia; et quoniam fortitudo cæteris omnibus virtutibus antecellit, hinc factum est, ut omnes rectæ animi affectiones, virtutes appellerentur, ut quicquid vitio contrarium est, virtus appelleretur. Hinc virtus *Hebr.* vocatur *תומה* *tumma*, id est perfectio, integritas. Antisthenes dicebat « virtutem sibi sufficere ad felicitatem, nec ulla re opus habere, nisi robore Socratico; virtutem enim esse armaturam, quæ detrahi non possit. Ensis enim et clypeus excutuntur; sapiens autem ac virtute præditus nunquam non armatus est, eoque vinci non potest. Quare negabat sapientem vivere juxta leges ab hominibus institutas, sed juxta normam virtutis. » Ita refert Laertius lib. VI Isocrates ad Demonicum asserit, « virtute nullam possessionem nec honestiorem esse, nec durabiliorem. » Epictetus apud Stobæum, *serm.* 1: « Anima, ait, dedita virtuti, similis est perenni fonti, cujus aqua est pura, imperturbata, dulcis, accepta, copiosa, ab omni noxa et pernicie aliena. Seneca apud Lactantium, lib. III, cap. xii: « Una, ait, res est virtus, quæ nos immortalitate donare possit, et pares diis facere. » Valerius Maximus, lib. V: « Nihil, ait, est, excepta virtute, quod mortali manu, et immortalis animo quæri potest. » Socrates in *Eriphile*: « Virtutis sola constans perpetuaque est possessio. » Silius Italicus, lib. II:

Explorant adversa viros, perque aspera duro
Nititur ad laudem virtus interrita clivo.

Juvenalis, *satyra* 8:

Tota licet veteres exornent undique ceras
Atria, nobilitas sola est atque unica virtus.

Aristoteles I *Ethic.* cap. ix: « Virtutis merces ac finis, ait, optimum quiddam est, divinum et beatum. » Idem, lib. IX, cap. iv: « Est virtus, et vir bonus, mensura rerum omnium. » Socrates: « Virtus, ait, est statua quædam in sua basi. » Lyricus in *Laudib. virtut.*: « O virtus ardua laboriosaque generi humano, pulcherrima vitæ inventio! Tuam, o virgo, ob venustatem etiam mori, in Græcia optabilis habetur mors, ac labores vehementes et indefessos perpeti. Talem pectori inseris fructum immortalem, auro potiorum. Tua vero gratia Hercules Jove satus, Ledæque filii multa perpessi sunt, suis factis quid possent declarantes. Seneca, in *epist.*: « Omnia beneficia in luce se collocari volunt; sed nullum theatrum virtuti conscientia majus est. Quemadmodum minuta lumina claritas solis obscurat; sic dolores, mœstias, injurias virtus magnitudine sua elidit atque opprimit; nec magis ullam portionem habent